

ТАЄМНИЦІ ІСТОРІЇ

О. І. ГУРЖІЙ, Т. В. ЧУХЛІБ

КОЗАЦЬКА УКРАЇНА

БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВУ
(XVI–XVII ст.)



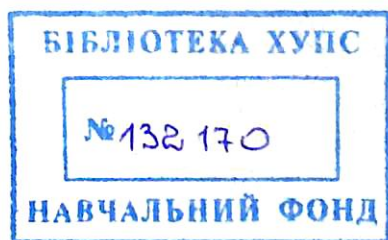
94(477)
П 95

ТАЄМНИЦІ ІСТОРІЇ

Олександр Гуржій
Тарас Чухліб

КОЗАЦЬКА УКРАЇНА

БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВУ
(XVI–XVII ст.)



Київ
АРІЙ



УДК 94(477):357.1-058.22

Г95

Книга друкується в авторській редакції

Гуржій, Олександр та ін.

Г95 Козацька Україна. Боротьба за державу (XVI–XVII ст.) / Олександр Гуржій, Тарас Чухліб. — 2020. — 368 с.: іл. — (Таємниці історії).

ISBN 978-966-498-716-2.

На сторінках цієї книги висвітлено найважливіші події, пов'язані з історією українського козацтва від часу його виникнення на зламі XV–XVI ст., зокрема запеклу боротьбу з войовничими кочівниками за рідну землю й православну віру. Особливу увагу приділено яскравим постатям Війська Запорозького, їхній політичній і державній діяльності. Відображено українсько-польсько-литовські взаємини, а також місцеві традиції державотворення періоду Київської та Галицько-Волинської Русі.

У книзі розкрито морально-етичний кодекс поведінки воїна-січовика — мужність, побратимство, лицарство, рівність, вірність, честь, добра слава, боротьба проти ворогів віри, оборона вітчизни; родинний принцип організації, демократизм; особливе ставлення до жінки, аскетизм, релігійність тощо. Значне місце відведено козацькій ментальності, способу життя, яке визначали воєнне ремесло й належність до військової спільноти. Зображено умови боротьби з кочовими народами Сходу, що змусили козаків оволодіти бойовим мистецтвом і створити власні збройні сили, зокрема потужний морський флот, які протистояли османсько-татарській агресії.

Книга адресована широкому колу читачів.

УДК 94(477):357.1-058.22

ISBN 978-966-498-716-2

© Олександр Гуржій, Тарас Чухліб, 2019
© «Видавництво «Арії»»®, художнє оформлення, 2020
© «Видавництво «Арії»»®, 2020



КОЗАЦТВО В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (замість передмови)

Специфічні умови існування українського народу покликали до життя на зламі середньовіччя — раннього нового часу такий своєрідний суспільний феномен, як козацтво. *Ucraina terra cossacorum* — так уже понад п'ять століть тому почали називати сучасники-іноземці землю наших предків. В їхній свідомості українці тривалий час асоціювалися саме з цим найбільш мужнім, відважним і загартованим у битвах із кочовими ордами соціальним станом.

Козацтво назавжди увійшло у свідомість українського народу як символ його прагнення до свободи, демократії й національної незалежності, забезпечило появу у ній нових стереотипів мислення. Однак перш ніж усвідомити себе «політичним народом», виразником прав і свобод українського етносу, козацькій спільноті довелося пройти складний шлях внутрішньої еволюції.

Понад три століття активної діяльності козаків на історичній авансцені — це велика, славна і трагічна сторінка, сповнена романтичним героїзмом і жахливим трагізмом протистояння численним зовнішнім ворогам. Водночас це була епоха національно-духовного і державницького утвердження українців як нації, коли вони зуміли у нерівній боротьбі не лише відстояти свою свободу й незалежність, а й створити одну з найдемократичніших для свого часу держав — «Козацьку республіку». Своєю демократичним способом життя зі специфічними традиціями, моральними й правовими нормами і принципами, з відповідними державними й духовними інституціями, насамперед такими, як Києво-Могилянська академія, ця «Козацька республіка» справляла значний прогресивний вплив не лише на співвітчизників, а й на загальноєвропейський розвиток.

Козацтво збагатило вітчизняну й європейську політичну практику самобутніми формами суспільно-політичної організації, соціальної системи й господарської моделі, адміністративно-територіального устрою. Козацька Україна подарувала світові плеяду талановитих діячів культури та освіти. Витворення власного державного організму, в основу розбудови якого було покладено традиції державотворчості козацтва, свідчило про величезні

Козацька Україна. Боротьба за державу

інтелектуальні сили та потенційні можливості українського народу.

Ідея незалежної України найяскравіше виявилася в Конституції П. Орлика, якою було узагальнено попередній досвід існування козацької держави та накреслено майбутні шляхи її розвитку. Незважаючи на знищення у кінці XVIII ст. політичних інститутів національної державності, її традиції не були остаточно перервані. У народній пам'яті наступних століть вони продовжували жити і залишатися надійною основою боротьби українського народу за своє національне визволення. Тріумфом козацьких державотворчих традицій став серпень 1991 р., коли незалежна Українська держава постала як реальність.

Значення козацтва в історії України, незважаючи на вагомий історіографічний доробок, до кінця не усвідомлене ще й сьогодні. Вчені продовжують шукати пояснення причин появи та з'ясування сутності цього соціально-національного феномена.

Гідним внеском у сучасне козакознавство є праця відомих істориків Олександра Гуржія та Тараса Чухліба. Героями її стали військові, політичні й культурні діячі козацької України, зокрема, Д. Байдя-Вишневецький, С. Наливайко, П. Сагайдачний, П. Бут, І. Сулима, М. Кривоніс, Б. Хмельницький, І. Виговський, Л. Баранович, П. Дорошенко, О. Гоголь, І. Самойлович, С. Туптало, Ю. Кульчицький, Д. Ростовський, І. Мазепа, П. Орлик, С. Величко, С. Дівоич, М. Залізняк, К. Розумовський, П. Калнишевський. Ці та багато інших більш знаних або майже невідомих вихідців із козацьких лав постають на сторінках книги у своїй військовій звитязі або буденності повсякдення. Вони живуть і мріють, розробляють плани військових операцій та схеми дипломатичних акцій, виборюють незалежність України і створюють шедеври суспільно-політичної та історичної думки свого часу.

Автори знайомлять читача з перебігом перших козацьких повстань та подіями Національної революції, зі складною міжнародною ситуацією, в якій відбувалося становлення та утвердження Української козацької держави, з заходами урядів іноземних держав, спрямованими на її розкол.

Написана живою, образною мовою, ця книга, сподіваємося, прислужиться всім, хто цікавиться українською і європейською історією раннього нового часу, тією роллю, яку відіграв у ній козацький фактор.

Академік НАН України
Валерій Смолій



ЗМІСТ

Козацтво в історії України (<i>замість передмови</i>).....	3
Степовий лицар початку XVI ст.	5
Князь Байда-Вишневецький — Великий воїн	10
«Проти ворогів християнства...»	15
Козацький «цар» Наливайко	20
Як козаки з Папою Римським стосунки налагоджували	25
Козацькі війни проти Речі Посполитої	30
Витоки козацько-татарського братерства	37
Петро Конашевич-Сагайдачний	41
Морські походи запорозьких козаків	49
Золотий козацький меч	56
Павло Бут (Павлюк) у повстанні 1637 р.	61
Завойовник фортець	66
Козацький ватажок Гуня	71
Міжнародне визнання українського козацтва	75
Перший Переяслав	87
Вольовий характер великого гетьмана	94
Полковник Максим Кривоніс і його «таїни»	98
Козацька дипломатична служба.....	105
Творець української армії козацької доби	112
Розвідка та контррозвідка Богдана Хмельницького	118
Іван Богун	124
Таємниця угоди 1654 р. між козацькою Україною та Москвою	142
Українське козацтво проти Османської імперії.....	150
Територія і кордони козацької держави в середині XVII ст.	162
Складні політичні комбінації гетьмана Івана Виговського	173
Де навчався Іван Мазепа?	182

Хто він — Павло Тетеря?	187
Із сотників — у гетьмани	195
«Веде своє військо хорошенько!»	203
Гетьман Іван Брюховецький: від Москви до Стамбула — один крок?	211
Андрусівське перемир'я 1667 р. та його сприйняття козаками	215
Подвійна гра Петра Дорошенка	225
Петро Суховієнко	232
Як гетьман Петро Дорошенко хотів Гадяцьку угоду відновити	241
Нелегка доля козацьких дружин	252
Михайло Ханенко	257
«Король над козаками»	268
Прототип Тараса Бульби і прашур Миколи Гоголя	280
Козацька Україна в міжнародних договорах Варшави, Москви та Стамбула	287
Князівство Юрія Хмельницького	299
Молдовський князь із гетьманською булавою	306
Знаменитий лист запорожців до султана	313
Подвиг Юрія Кульчицького та «козацька» кава	318
Українці у Віденській битві 1683 р.	323
Виснажливий похід до Угорщини та Словаччини	336
Захисник європейських народів від Османів	345
Чого прагнув гетьман Іван Самойлович?	351